Німеччина

Зимова казка

Писано в січні 1844 року

Прощання з Парижем

Прощай, чудовий мій Париж!
Тебе я залишаю,
Без краю сповнений чуттям
І радістю — без краю.

Моє німецьке серце біль
Пойняв раптово нині,-
Для нього лікар є, але він
Живе на батьківщині.

Той славний лікар серце моє
Вилікував би за три дні,
Але, признаюсь, лякають мене
Його мікстури огидні.

Прощай, веселий французький люд,
Весь сповнений юним жаром!
Дивацький біль жене мене геть,
Та я вернусь незабаром.

В'явіть, що згадую з сумом я
Сьогодні про сморід торфу,
Про вівці в люнебурзьких лугах,
Про кислу капусту й моркву.

Згадав я сморід тютюну
І пиво з пузатих бочок,
Нічних дозорів, гофратів, житняк,
Білявих пасторських дочок.

І матір згадується мені,-
По правді сказать, давненько,
Щось із тринадцять років, я
Не бачив моєї неньки.

Прощай, дружино, ти не збагнеш
Суму, що рве мою душу,
До серця я пригорну тебе
І все-таки звідси рушу.

Безмірні муки женуть мене
Від щастя мого ясного —
Повітря німецького треба мені.
Сконаю я без нього.

І страх, і мука, й шаленство в мені
В болючих корчах тріпочуть,
І навіть ногам увірвався терпець —
На землю німецьку хочуть.

Одужавши, в грудні я повернусь
З Німеччини чи в січні,-
Тоді вже найкращі тобі куплю
Дарунки но?ворічні.

І

В сумному листо?паді це було,
Похмурий час почався,

Вже листя вітер з дерев зривав —
В Німеччину я подався.

Коли я на кордон прибув,
Забилося серце щосили
В грудях моїх, а правду сказать
То й очі сльозу зронили.

Коли ж я німецьку мову почув,
Відчув себе дивно знов я;
В цю мить, напевно, серце моє
З приємністю вмилося кров'ю.

Малу арфістку я чув — вона
Співала з справжнім поривом,
Але фальшиво, і все ж мене
Своїм зворушила співом.

Співала вона про кохання й сум,
Про жертви і про спіткання
Вгорі, у кращих світах, де всі
Зникають людські страждання.

Співала вона про поділ земний,
Де щастя шукати годі,
Про рай, де плаває душа
У вічній насолоді.

Співала вона відречення спів,
Стару колисанку неба,
Співають її, коли плаче народ,-
І дурня зацитькати треба.

Я знаю цю пісню, я знаю й цей текст,
І авторів тих породу,
Я знаю, що п'ють вони потай вино,
А нам проповідують воду.

Чудову пісню — пісню нову,
О друзі, я буду співати!
Ми хочемо царство небесне тут,
На цій землі, збудувати.

Ми щастя хочемо на землі,
Уже нам годі муки;
Хай пузо ледаче не стравить того,
Що створять трудящі руки.

Немало хліба дає земля,
Стало б для всіх потроху
Троянд, і миртів, і див, і краси,
І цукрового гороху.

Авжеж, гороху вистачить всім,
Ось лиш стручки дозріють!
Хай ангели та горобці
Тим небом володіють.

А виростуть крила по смерті в нас —
Прилинем до вас у гості,
Щоб скуштувати святих тортів
У вашій святій високості.

Чудова пісня — пісня нова!
Мов скрипка і флейта грає!
І Miserere геть зника,
І дзвін погребний змовкає.

Європу геній свободи обрав —
За руки вони взялися,
Без міри щасливі, і їхні уста
У першім цілунку злилися.

А те, що тут обійшлось без попів,
Нам не завадить радіти.
Нехай же молоді живуть
І їхні майбутні діти!

Весільний гімн — ця пісня моя,
Найкраща, найновіша;
Сходять зорі в моїй душі,
І сяє чудова тиша.

Натхненні зорі — потоком вогню
Пливуть вони, рвуть загати,
Я чую дивну силу в собі,
Я міг би дуби ламати.

На рідну землю я ступив,
Неначе в чаклунські хвилі,
До матері велетень доторкнувсь
І знову зчувся на силі.

II

Поки арфістка про небеса
Співала і награвала,
Прусська митниця мій чемодан
Уважно оглядала.

Спіднє, хустки, сорочки і штани —
Витягли все з-під запорів:

Шукали мережив, алмазів вони
І заборонених творів.

О дурні, при чому тут чемодан?
Чого вам треба — я знаю,
І ту контрабанду, що везу,
Я в голові ховаю.

Є в мене мережива дотепів там —
Кращі брюссельських мережив,
Коли б я їх витяг — напевно вас
Не в жарт уколов би й збентежив.

Є діаманти в моїй голові
Прийдешньої свободи,
Великого Незнайомця скарби,
Нового бога клейноди.

В моїй голові і книги є!
Якщо одверто сказати,
Моя голова — пташине гніздо
Книжок для конфіскати.

В бібліотеці сатани
Важко знайти страшніші;
Вони куди небезпечніші тих,
Що фон Фаллерслебен пише.

Тут зауважив один пасажир,
Стоячи поруч зо мною,
Що прусської митної спілки ланцюг
Я маю перед собою.

"Митна спілка,— сказав пасажир,-
Народну зміцнить основу,
Розбиту вітчизну з'єднає вона
В єдине ціле знову.

Вона нам зовнішню єдність дасть,
Сказати б, матеріальну;
Цензура ж духовну нам єдність дає,
Воістину ідеальну.

Цензура дбає, щоб в нас були
Думка і совість єдині;
Німеччини треба єдиної нам —
І зовні і всередині".

III

В Аахенському соборі в труні
Карл Магнус спочиває.
Не думайте, що це Майєр Карл,-
Той в Швабії проживає.

Не хочу я мертвим бути й лежать
Хоч би й з королем у парі.
Я краще б маленьким поетом жив
У Штуккерті на Неккарі.

Нудьгують в Аахені навіть пси
І так зітхають потиху:
"Хоч ти нам, чужинче, дай штурхана —
Вже й з того матимем втіху".

В отому досить нудному гнізді
З годину я барився.

Побачив прусських військових знов —
Цей тип не дуже змінився.

І досі носять сірий плащ
І високий червоний ковнір.
("Червоне — це французька кров!" —
Співав, як відомо, Кернер).

Той самий дубовий народ-педант.
Прямі кути й сьогодні
У кожному русі, і всі з лиця
Бундючні, тупі й холодні.

Ще й досі гуде скам'янілий крок
Ходульно, пихато, зухвало,
Неначе вони проковтнули дубця,
Яким їх колись лупцювали.

О ні, той фухтель не зовсім зник —
Тепер він у їхній суті,-
Хоч дружнє "ти", а не давнє "він"
Вживають ці типи надуті.

З нового — лиш довгі вуса прийшли
На зміну забутим косам:
Коса, що ззаду висіла колись,
Тепер висить під носом.

В одежі кінноти з'явились також
Раніш мені невідомі
Подробиці,— варто відмітить шолом
І стальний гострячок на шоломі.

Ідею рицарства в тім гострячку
Завзятий втілив романтик,-
О, де ви, пані фон Монфокон
І панове Фуке, Уланд, Тік!

Нагадує він середні віки,
Коли двірські посіпаки
Плекали відданість в серцях
І герб нашивали на с...

Турніри, й служіння облудний культ,
І здирства в хрестовім поході,
Увесь нецензурний вік, коли
Газет не було ще й в заводі.

Так, так! Мені до вподоби шолом,
Є в ньому дотепність найвища —
У ньому виявивсь сам король,
Але ж той гостряк — навіщо?

Подумайте — що?, коли вдарить грім?
Як легко буде тій спиці
На ваше чоло притягнути з небес
Наймодерніші блискавиці!

А буде війна — треба також
Легші шапки купувати:
Середньовіччя шолом важкий
Завадить швидко тікати.

В Аахені знову я з орлом,
Мені ненависним, стрівся.
На мене з поштової вивіски він
Отруйливо дивився.

Огидний птах! Ще прийде час,
І я тебе впіймаю,
Тоді я вирву тобі хвоста
І кігті геть одрубаю.

Зажди, ти будеш таки вгорі
Сидіти на жердині;
І ми скличемо рейнських веселих стрільців
На свято стрільби в долині.

І той, хто зіб'є тебе униз,-
Корона йому і держава!
Ми вріжем туш і гукнемо:
"Слава, коро?лю, слава!"

IV

Затемна я до Кельна прибув,
Де Рейн хлюпотів без упину,
І дух німецький мене сп'янив,
Вплинувши в ту ж хвилину

На мій апетит. Я одразу з'їв
З шинкою миску яєшні,
Вона пересолена була —
Наліг я на вина тутешні.

В зеленій римській чарці блищить
Рейнвейн, мов золото, й досі,-
А вип'єш декілька зайвих півкварт —
Одразу закрутить у носі.

Усе пішло в голові шкереберть,
Блаженні хвилини настали,

І я подався у морок нічний,
В лункі півтемні квартали.

Будинки розповідали мені
І прірва вулиць пустельна
Легенди давно минулих днів
Святого міста Кельна.

Колись в цьому місті попівський клір
Проводив дні святебні,
Тут Ульріх фон Гуттен викрив діла
Темних людей ганебні.

В канкані середньовічному тут
Гасали ченці й черниці,
Тут кельнський Менцель — Гохстратен писав
Доно?сці препідлі й ниці.

В полум'ї середньовічних кострів
Книжки тут і люди палали,
І дзвони в церквах при цьому гули,
І "кіріє елейсон" співали.

Тут парувались тупість і злість
В пеській одвертій суті,
Їхніх потомків знати й тепер
З віронестерпної люті.

Та що це? В місячнім сяйві я
Бачу велику потвору,-
З біса весь чорний Кельнський собор
Огидно пнеться вгору.

Бастілія духу це мала буть,
І попи вже змовлялись ниці:
"Німецький розум згноїмо
Ми в цій гігантській в'язниці!"

З'явився Лютер. "Стій!" — сказав,
І після того слова
Не зрушила ані на крок
Собору побудова.

Вони не скінчили його — й гаразд,
Бо саме цим і зробили
Символом нашого духу його
Та протестантської сили.

О бідні шельми — соборний союз!
Чи вам слабкими руками
Недобудований добудувать
Цей форт панування над нами?!

Безумний задум! Даремна річ
Жебрати на діло боже,
В єретиків та євреїв просить,-
Ніщо вже не допоможе.

Даремно уславлений Франц Ліст
Для вас на храм концертує,
Так само й талановитий король
Даремно декламує.

Собору Кельнського, поки й світ,
Уже не добудують,
Хоч швабські дурні каміння груз
На корабель рихтують.

Його не докінчать, даремний крик
Сичів і круків потворних,-
Тіні минулого звикли завжди
Жити у вежах соборних.

Уже зближаються часи
Величні і незвичайні,
Коли недовершений цей собор
Ми візьмемо під стайні.

"Як стане стайнею собор,
Куди подітись мають
Три східні царі, що в олтарі
Соборному спочивають?"

Чудне запитання я чую! В наш час
Чи варт про дрібниці дбати?
Тоді доведеться східним царям
Притулку деінде шукати.

А я б вам порадив їх посадить
В три клітки з заліза міцного,
Що в Мюнстері без ужитку висять
На вежі Ламберта святого.

Коли ж не вистачить одного
Вам до тріумвірату —
То замість східного царя
Можна західного брати.

V

Як я на рейнський міст зійшов
Біля причального валу,

Побачив у місячнім сяйві Рейн,
Що вдаль спливав помалу.

Привіт тобі, мій батьку Рейн,
Що тут було з тобою?
Про тебе часто думав я
З одчаєм і журбою.

Сказав — і вловило в глибинах вод
Печальні звуки вухо,-
Неначе кашель старого душив,
Стогнав він і дихав глухо:

"З приїздом, хлопче! Приємно мені,
Що ти не забув мене досі.
Тринадцять літ не бачились ми,
Мені погано жилося.

Під Біберіхом я камінь ковтав.
Не дуже це смачно. Ще ж гірші,
Сказать по правді, для шлунка мого
Нікласа Беккера вірші.

Він пісню зложив про мене, що я
Цнотлива мамина дочка,
Яка уперто береже
Незайманості віночка.

Чуючи пісню безглузду цю,
Я хочу лаятись, битись,
Вирвати бороду сиву свою
І в самому собі втопитись.

Чи я ще незаймане дівча,
Французи могли б сказати,-
Побідні хвилі доводилось їм
Не раз з моїми зливати.

І пісня дурна, і співець не мудрець!
Мене він зганьбив цинічно,
І гірша річ — скомпрометував
На все життя політично.

Коли б французи вернулись до нас, —
Мені червоніти треба,
Мені, що, чекаючи їх, не раз
З сльозами звертався до неба.

Не криюся, дуже я їх любив.
Ну, як там мої французята?
Грають, співають, як і завжди?
Ще білі в них штаненята?

Хотів би я побачити їх,
Не криюсь перед тобою.
Але боюсь, бо вірші ті
Вкрили мене ганьбою.

Альфред де Мюссе, дотепний гамен,
До нас прибуде з ними,
Пробарабанить він на мені
Свої тріскучі рими!"

Отак побивався батько Рейн,
Не міг розважитись знову.
Щоб звеселить його, я сказав
Розсудливу промову:

"Не варт боятись, батьку, тобі
Французьких ущипливих глузів,
Давно вже змінились французи, й давно
Змінились штани у французів.

Не білі тепер — червоні штани,
І ґудзики інші мають,
Не грають вже, не гасають вже,
А голови сумно схиляють.

Все філософствують, на язиці
В них Фіхте, Кант і Гегель,
І курять тютюн, і пиво п'ють,
І дехто гуляє в кегель.

Вони філістери, як і ми,
І це вже в них глибоко в серці,-
Вже більше не вольтеріанці вони,
А швидше генгстенбержці.

Альфред де Мюссе, щоправда, гамен,
Як і раніш, завзятий,
Але не бійся — язика
Йому ми зможемо втяти.

Нехай барабанить посміє він
Огидні свої епіграми,-
Просвищем, як приймали його
Не раз прекрасні дами.

Отож забудь, мій батьку Рейн,
Пісні? лихі. Чудову
Почуєш пісню нову. Прощай!
Ми скоро стрінемось знову",

VI

Услід за Паганіні ходив
Свій Spiritus familiaris,
Часом як пес, а часом з лиця —
Небіжчик Георг Гарріс.

Наполеон кожну грізну мить
Бачив червоного мужа,
Сократ мав демона свого;
Це не уява недужа.

І сам я, над письмовим столом
Нічною схилившись порою,
Не раз помічав, що в масці гість
У мене стоїть за спиною.

Ховав він щось під своїм плащем,
Що тьмяно блискало зрідка.
Я думав — сокира у нього там,
Сокиру там мені видко.

Кремезну він статуру мав,
Очі на зорі схожі.
Не заважаючи мені,
Стояв він, мов на сторожі.

Минули роки — вже я й забув
Відвідини ті пекельні,
Коли раптово зустрівся з ним
Ясної ночі в Кельні.

Задумано містом вночі я блукав
І бачив його за собою,

Як тінь свою; я спинявся — і він
Спинявся разом зо мною.

Спинявся він, наче мене дожидав,
Рушав я — і тінь його чорну
Волік за собою. Так ми прийшли
Аж геть на площу соборну.

Це стало нестерпно, і я повернувсь
І крикнув: "Скажи мені в очі,
Чого за мною ти ідеш
В пустелі оцій серед ночі?

Тебе зустрічаю я завжди,
Коли світова задуха
Груди стискає мої і горять
В мозку блискавки духа.

Чого ти дивишся й мовчиш?
Скажи — що ти ховаєш
Під темним плащем і що там блищить?
Хто ти й чого бажаєш?"

І привид одразу мені відповів
Спокійно і флегматично:
"Будь ласка, без нервів... Мене заклинать
Не треба так патетично!

Я зовсім не привид старовини,
Не пугало з могили,
Ані філософії мене,
Ні красномовства не вчили.

З натури практик я; завжди
Мовчу й спокійний буваю.
Та знай лиш — усе, що намислиш ти,
Я у життя втіляю.

Минуть віки — я не спинюсь,
Покіль твою думку і мрію
На дійсність не перетворю;
Ти мислиш, а я дію.

Так, ти суддя, я — слухняний кат;
З покорою рабською, ревно
Я здійснюю кожний твій вирок, хоча б
Несправедливий запевно.

З сокирою ліктора в Римі мав
Консул перед собою,
У тебе є свій ліктор, лиш він
Сокиру несе за тобою.

Твій ліктор — я, за тобою йду
І маю в руці завжди я
Блискучу сокиру свою, бо я —
Думок твоїх втілена дія".

VII

Мов ангели приспали мене,
Отак заснув я вдома.
В німецьких перинах добре спать,
М'які вони, як відомо.

Як часто за вами я сумував,
Вітчизняні перини,

Коли ночами лежав без сну
На твердих сінниках чужини.

Чудова перина — чудовий сон
На тебе навіває.
Німецька душа від пут земних
Лиш тут відпочиває.

Вона тут вільна й вільно летить
У вись небесну прозору.
О душе німецька, як гордо в снах
Ти піднімаєшся вгору!

Сам бог перед тобою — ніщо!
Крилом в небеснім просторі
До блиску начищаєш ти
Малі зустрічні зорі.

Французам і руським належить земля,
На морі — панують бритти,
Зате ми пануємо в царстві мрій —
О, тут нас не розбити!

Тут ми єдині, і тут вже ми
Не коримось нікому,-
Інші народи, щоправда, живуть
На грунті більш твердому.

Заснув я, і приснилось мені,
Що в місячнім сяйві ясному
Лункими завулками знову я
Блукаю по Кельну нічному.

І знову слідом за мною йшов
Мій чорний супутник незмінно,
І я від утоми не чув уже ніг,
Але ми брели невпинно.

Ми далі брели, і серце моє
Розкрилось, наче рана,
І з рани серця по краплі кров
Сочилася багряна.

Я часом у кров свою пальці вмочав
І часом зупинявся
Біля одвірків — і знак на них,
Кривавий знак залишався.

І щоразу, коли я дім
Отак відзначував, дальній
Вчувався дзвін похоронний мені,
Болючий, тихий, печальний.

Та вже на небі місяць блідий
Зникав у темній запоні,
І дикі хмари летіли вдаль
Повз нього, як чорні коні.

Ми довго блукали й нарешті прийшли
Знов на соборну площу,
Собор одкритий навстіж стояв,
І ми зайшли, як на прощу.

Всевладно тут панували смерть,
І ніч, і глухе мовчання;
Підкреслювало темноту
Свічок і лампад блищання.

Я довго блукав вздовж високих колон
Повільною ходою,
І кроки мого супутника чув —
І тут він був зо мною.

Та ось прийшли ми в темний куток,
Де тьмяно свічки блищали
На діамантах та золоті,— тут
Три східні царі лежали.

Та три царі, що мали б лежать
У раках старовинних,-
О дивна річ! Сиділи вони
На власних домовинах.

Ті три кістяки в фантастичнім вбранні,
В коронах, що блищали
На мертвих го?ловах, бе?рла в руках
Своїх костяних тримали.

Мов ляльки на шворках, здіймали вони
Давно уже мертві кості,
Смерділи гниллю, а разом з тим
І ладаном до млості.

Один навіть рота був розкрив,
Щоб довгу промову сказати.
Він добре мені пояснив, чому
Я мушу його шанувати.

По-перше, тому, що він мрець,
По-друге,— король, зрозуміло,
По-третє, ще й тому, що він святий,-
Мене це це зворушило.

І я йому, сміючись, відповів:
"Даремно себе ти бентежиш!
Я добре знаю — минулим часам
Увесь ти давно належиш!

Геть звідси, геть! З глибоких могил
На світло ви вийшли всує!
Скарби цієї капели життя,
Живе життя конфіскує!

Весела кіннота майбутнього тут
Має постоєм стати;
Добром не підете звідси — ми вас
Прикладами будемо гнати!"

І я на привид свій озирнувсь
По цих словах суворих —
Сокира блищала в його руках,
І він зрозумів мій порух.

Наблизивсь він і тую ж мить
Сокирою став навально
Трощити кістки забобонів старих
І нищити їх безжально.

Луна озвалась з усіх кутків,
І струмінь кривавий рвонувся
Страшним потоком з моїх грудей —
І раптом я проснувся.

VIII

З Кельна до Гагена пошта бере
П'ять талерів в прусській монеті,

Але в диліжансі місць не було,-
Я рушив в одкритій кареті.

Осінній ранок, сіра мла,
Лежить далина безмовна;
Повзем у багнах, але душа —
Душа моя щастя повна.

Це рідний вітер гаряче
Цілує мене щохвилини;
А це багно на шляху — багно
Коханої батьківщини!

Як давні знайомі, коні хвостом
Крутили привітливо й чемно;
Мов яблука для Аталанти, пахтів
Їх гній для мене приємно.

Минули Мюльгейм. Чудовий народ,
І місто теж, нівроку.
Востаннє я тут у травні був
Тридцять першого року.

Тоді усе навкруги цвіло,
Про щастя пташки співали,
Сміялось сонце в небесах,
А люди надіялись, ждали —

Гадали: охлялих рицарів рать
Чкурне по шляхах завізних,
Прощальний келих ми їм наллємо
З довгих пляшок залізних.

І вільна воля прийде до нас
З біло-синьо-червоним штандартом,-
Можливо, вона підведе з труни
Мертвого Бонапарта.

О боже! І досі рицарство тут!
Ті йолопи та боягузи,
Що, наче мощі, сюди прибули,
Нажерли в нас добре пузо!

Сволота бліда, що вигляд колись
Любові й надії мала,
На наших винах червоні носи
Давно собі насмоктала.

Тепер свободі рушати на штурм
Нелегко — болять в неї крижі.
Сумно звисають з веж прапори
Триколірні в Парижі.

Хоч дійсно був імператор воскрес,
Та англійське червище кляте
Його втихомирило, і він
Дав себе знов закопати.

Золоту колісницю бачив я сам,
Коли його тіло стрічали,
І богинь перемоги золотих,
Що труну золоту тримали.

Повагом вздовж Єлісейських Полів,
Крізь Тріумфальні ворота,
Процесія йшла — був сніг, і туман,
І чвиря, й огидна сльота.

Фальшиво гримів розпачливий марш —
Оркестр потерпав страшенно
Від лютої стужі. З штандартів орли
Сумно дивились на мене.

Натхнення було в очах у людей,
Охоплених снами старими,-
Це привид казковий імперії знов
Підводився перед ними.

В той день я плакав. Очі мої
Туманом сліз застилало,
Коли я почув, як з тисячі уст
"Vive l'Empereur!" пролунало.

IX

Ранком — три чверті на восьму було —
З Кельна ми виїжджали.
До Гагена ми прибули біля трьох,
Саме на стіл подавали.

Обід чекав. Була тут сповна
Вся старонімецька страва.
Привіт, капусто кисла, тобі,
І твоїм ароматам — слава!

Каштани в капусті (у матері я
Любив їх) — річ знаменита!
О рідна тараня, яка ти смачна,
Олією мудро полита.

Для серця чулого назавжди
Лишиться вітчизна мила,

Яйце й оселедець я також люблю,
Коли їх засмажити вміло.

Вмлівали ковбаски на сковороді,
Дрозди під мусом, неначе
Засмажені янголята святі,
Пищали: "З приїздом, земляче!"

"Привіт, земляче! — мліли вони,-
Як довго ти не з'являвся!
Щось дуже ти довго із птаством чужим
В чужій чужині тулявся!"

І гуска стояла на столі,
Істота привітлива й мила,-
Здається, коли ми молодші були,
Вона мене дуже любила.

Вона підморгувала мені
Так віддано, ніжно, мило!
Душа в неї справді м'яка була,
Але твердувате тіло.

Свинячу голову внесли
На олов'янім підносі:
Безсмертним лавром квітчають у нас
Свинячі пики і досі.

X

За Гагеном настала ніч.
Немало я потрусився
Від лютого холоду. Тільки в корчмі
В Унні я трохи зігрівся.

Дівча гарненьке там мені
Чудовий пунш зготувало.
Волосся було в неї — жовтий шовк,
А очі — порівнянь мало!

Приємно чути мені було
Вестфальську чудну вимову.
Знайомий напій нагадав мені
Компанію чудову —

Чудових вестфальців, з якими колись
Пиячили ми в Геттінгені
Покіль не падали геть під стіл,
Як вустілка, п'яні й блаженні.

Я так їх гаряче завжди любив,
Отих вестфальців мирних,
Надійних, вірних, міцних людей,
Немудрих і нелицемірних.

Які дуелянти чудові вони —
Герої, подиву варті!
Як влучно і чесно прямують удар
На терці і на кварті!

Фехтують добре, добре п'ють,
А руки в дружнім пориві
Тобі стискають, ронять сльозу,
Немов дуби чутливі.

Хай небо боронить, бадьорий народ,
Твої поля й отави
Від подвигів і від війни,
Від героїзму і слави.

Нехай господь юнакам твоїм
Найлегший шле екзамен,
Нехай щасливо до шлюбу йдуть
Дівчата твої — Amen!

XI

Аж ось він, Тевтобурзький ліс,
Що Таціт заніс в аннали.
Аж ось класичні багна ті,
Що Вару могилою стали!

Його подолав тут херусків князь,
Герман, со рицарі дужі.
Німецький національний дух
Родився в цій калюжі.

З своїми білявими ордами тут
Не виграв би Герман бою —
Свободи німецької не було б,
Під Римом жили б ми з тобою.

У нашій вітчизні мали б ми
По-римському говорити.
У Мюнхені весталки жили б,
А шваби були б — квірити.

Гаруснексом був би Генгстерберг,
У кишках бичачих копався б.
З Неандера також був би авгур —
На льоті пташок він знався б.

Бірх-Пфайфер смоктала б терпентин,
Як римські дами смоктали,-

Кажуть, від того сечу вони
Напрочуд пахучу мали.

Не стерво німецьке б Раумер був,
А справжній римський Стервацій.
А наш Фрейліграт писав би без рим,
Як в минулому Флакк Горацій.

Грубий жебрак, наш татко Ян,
Звався б тепер Грубіанус.
Me Hercule! Масман знав би латинь,
Цей Маркус Тулліус Масманус.

Борці за правду йшли б у нас
На левів, гієн та шакалів —
В цирк, на арену, а не, як тепер,
На псів з жалюгідних журналів.

Один Нерон у нас би був,
Не тридцять шість Неронів.
Ми вени вріза?ли б собі, щоб спастись
Від рабства та шпіонів.

Шеллінг став би Сенекою в нас
І тим самим скинчив би конфліктом.
Корнеліусу могли б ми сказать:
"Cacatum non est pictum!"

Ура! Наш Герман виграв бій,
І римляни геть ушились.
Вар з легіонами трупом поліг,
І німцями ми залишились.

І німці ми, й німецька в нас
Мова, повна приваби:
Осел — це осел, а не asinus,
А шваби — звісно — шваби.

Раумер німецьким стервом лишивсь,
Ловець орденів та дотацій.
І в риму пише Фрейліграт,
З нього не вийшов Горацій.

Масман латини не знає ні в зуб,
Бірх-Пфайфер пише драми,-
Вона не смокче терпентин,
Як римські галантні дами.

О Герман, вдячні ми тобі!
Недурно ж, повний блиску,
У Детмольді пам'ятник ставлять тобі;
Я теж зголосивсь на підписку.

XII

У лісі густому бричка повзла
Повільно. Вже затемна
Зламалося колесо. Стоїмо.
Пригода неприємна.

Встає поштар, іде в село,
А я один чекаю
В нічному лісі — і виття
Жахливе зачуваю.

Це виють навколо люті вовки
Голодними голосами.

Голодні очі в темноті
Горять, пливуть свічками.

Прочули, напевно, про мій приїзд,
Зібрали вовчий кворум,
Вогнями освітили ліс
І заспівали хором.

Мені на честь заспівали вони
Цю серенаду чудову!
Я в гідну позу миттю став
І теплу сказав їм промову:

"Братове вовки! Душа моя
У вашім гурті радіє,
Де стільки шляхетних вовчих душ
З любов'ю до мене виє!

Словами важко мені сказать,
Що? зараз я почуваю.
Ох, я оцю чудову мить
Навік запам'ятаю.

Спасибі, що ваша зграя мене
З довірою зустріла,
Тим більше, що ви у скрутну мить
Радо ставали до діла.

В мені не помилились ви,-
Варто також відзнаки,
Що ви не вірили тим, хто казав,
Що я перебіг у собаки,

Що зрадник я і, дайте лиш час,
Піду в овечі гофрати,-
Подібним наклепникам мені
Не личить відповідати.

Овеча шкура, що я часом
Вдягав, щоб зігріти плечі,
Вірте, не так мене гріла, щоб я
Мріяв про щастя овече.

Я не вівця, не собака я,
Не гофрат, повний жовчі,
Я вовк, як був, і серце моє,
І зуби у мене вовчі.

Я во?вком вовк, і моє виття
На ваше вельми схоже —
Допомагайте самі собі,
То й бог вам допоможе!"

Таку промову я сказав
Без підготовки в кареті,
Її, перебріхану, вмістив
Кольб у "Загальній газеті".

XIII

Під Падерборном сонце зійшло,
З небес позираючи мляво.
Освітлювать нашу землю дурну —
Це й справді безглузда справа.

З одного боку світла даси,
Як час з тім поспішати

На другий, бо перший в тьму почина
Тим часом поринати.

Сізіфів камінь котиться вниз;
Марно доньки Даная
Наповнюють діжку; сонце теж
Даремно млу розганяє.

Коли розійшовся нічний туман,
Побачив я край дороги
В ранковому світлі на хресті
Обличчя розп'ятого бога.

Мій бідний родич, бачу тебе —
І серце моє сумує,
Спаситель людства, що наші гріхи
Бравсь іскупити всує!

Негарно з тобою вони повелись,
Пани з високої ради.
Та хто ж велів виступати тобі
Супроти церкви та влади?

На жаль, за твоєї доби книжок
Не вміли ще друкувати,
Не то спокійненько ти б видав свої
З небесних питань трактати.

Хоч цензор і викреслив би з них
Думки щодо лиха земного —
Цензура урятувала б тебе
Від розп'яття страшного.

Було б нагірне казання тобі
На інший текст проказати,
Душі і таланту ти досить мав
І міг би попів не займати!

Мінял та банкірів ти з храму прогнав,
Бича ухопивши в руку,-
Нещасний, ти висиш тепер на хресті —
Ідеалістам в науку.

XIV

Вологий вітер, холодний край,
Дороги не подолати.
А в серці моєму бринить і дзвенить:
"Сонце, пломінь відплати!"

Співала пісню з приспівом цим
Не раз мені няня, бувало.
Це "Сонце, пломінь відплати!" — мені"
Як сурма в лісі, звучало.

Про вбивцю в пісні мова йшла,
Що жив би в щасті й нині,
Але його мертвого люди знайшли
У лісі на вербині.

І вирок, прибитий до верби,
Можна було прочитати.
Повісили месники Феми його.
"Сонце, пломінь відплати!"

Оскарженцем сонце було на суді,
Воно вимагало страти.

І чувсь передсмертний Оттілії крик:
"Сонце, пломінь відплати!"

Згадаю цю пісню — згадаю враз
І няню мою стареньку,
Я бачу знов її темне лице,
Кожну зморшку маленьку.

Сама вона з Мюнстера родом була
І дуже багато знала
Народних пісень і страшні казки
Чудово розповідала.

Як билося серце моє, коли в них
Про королівну йшлося,
Що, в лузі сидячи, золоте
Розчісувала волосся.

У лузі гуси вона пасла,
А ввечері, як гнала
Ті гуси до двору, біля воріт
Замислена ставала.

Кінську голову над воротьми
Бачила в ту хвилину,
Голову бідного коня,
Що привіз її на чужину.

Принцеси голосок тремтів:
"О Фа?ладо, що з тобою?"
А кінський череп шепотів:
"І ти не маєш спокою!"

Принцеси голосок тремтів:
"Коли б моя ненька знала!"
А кінський череп шепотів:
"Була б вона сконала!"

Тамуючи подих, я прислуха?всь,
І серце стискалося знову,
Коли починала няня моя
Тихенько про Ротбарта мову.

Вона запевняла мене, що король
Не вмер, як інші герої,
Живе він потай в одній горі
З товаришами по зброї.

Кіфгейзер зветься та гора,
І є в ній підземні ходи,
Лампади освітлюють мовчазні
Підземних залів зводи.

Велика стайня — перший зал,
У чепраках чудовних
Стоять сто тисяч жеребців
Там біля ясел повних.

Вони осідлані стоять,
Не загримить копито,
Ні збруя не брязне, іржання не чуть,
Немов з чавуна їх відлито.

Соломи повен другий зал,
На ній лежать солдати,
Багато тисяч бородачів,-
Важко таких підібрати.

Вони озброєні до зубів,
Але всі ці герої
В могутньому сні, як мертві, лежать,
Поснули біля зброї.

А в третім залі зброї гора:
Шоломи з срібла та криці,
Довгі списи, сокири, мечі
І старофранкські рушниці.

Гармат не багато, та досить було б
Для ворогів на трофеї.
І прапор чорно-червоно-злотий
Висить біля зброї цієї.

В четвертім залі кайзер сидить
Чимало сторіч на троні —
На каміннім стільці за камінним столом,
У мантії і в короні.

На землю падає борода,
Мов полум'я багрове,
І часом розплющує очі він,
А часом нахмурює брови.

Спить чи тільки замисливсь він?
З певністю важко сказати.
Коли ж настане слушний час,
Треба лиха чекати.

Він прапора схопить і кине клич:
"На коні! Гей, на коні!"
Його кіннота схопиться вмить,
Готова до бою й погоні.

І кожний скочить на коня,
І коні вже чують дорогу,
І рвуться в громохкий стривожений світ,
І сурми сурмлять тривогу.

Чудово мчать, чудово б'ють,
Бо виспалися солдати!
Суворо буде судити король —
Убивць він хоче скарати.

Убивць, що, милу і дорогу,
Змогли у труну загнати
Злотоволосу Германію,-
"Сонце, пломінь відплати!"

І тих, що засіли в замках своїх
За мури і за фоси,
Їх теж не помилує смертна петля
Суворого Барбаросси.

О як нас чарують забуті казки,
Що няня вміла складати!
Щемить марновірне серце моє:
"Сонце, пломінь відплати!"

XV

Немов крижаними голками, дощ
Січе й січе щосили.
Повисли у коней сумно хвости,
Й самі вже вони спітніли.

У свій ріжок дудить поштар,
Цю давню перегру я знаю:

"Три вершники виїхали з воріт".
Здається, я засинаю.

Мене схилило — я заснув,
І сон мені дивний снився,
Неначе я в казковій горі
У Ротбарта опинився.

Сидів він не на каміннім стільці
За камінним столом, як скульптура,
І постать його не така була,
Як уявляють, похмура.

Зо мною по залах підземних він,
Як з добрим гостем, тинявся;
Неначе антиквар, із своїх
Скарбів та курйозів пишався.

Мене навчав він, як булаву
В час битви тримати я маю;
Часом з мечей витирав він іржу
Полою свого горностаю.

У руки взяв він павиний хвіст
І заходився змітати
Столітній пил, що зброю вкривав,
Мечі, кольчуги, лати.

Він прапор витрусив і сказав:
"Це гордість моя найвища,
Що шовку ще досі не згризла міль,
Ані черва деревища".

Коли ж удвох прийшли ми в зал,
Де покотом на підлозі
Лежали озброєні бійці,
Старий сказав у тривозі:

"Тут треба тихіше нам говорить,
Щоб хлопців моїх не збудити;
Сто літ пройшло — і я мушу платню
Сьогодні їм платити".

І кайзер тихцем підходить до них,
І кожному солдату
Кладе в кишеню крадькома
По золотому дукату.

Я здивувався, і він сказав:
"Не пропускаючи строку,
Дукат на брата я чесно плачу
Кожного сотого року".

В тім залі, де в німих рядах
Стояли при яслах коні,
Мій кайзер потирати став
Од радості долоні.

Він коні свої рахувати почав,
Дивився їм на ноги і в зуби,
Лічба затяглася, і спрагло тряслись
Його пересохлі губи.

"Ні, все ще в мене мало їх,
І це мені серце крає.
Солдатів і зброї досить було б,;
А коней не вистачає!

Я ремонтерів розіслав
По всіх краях купувати
Для мене кращих жеребців,
Багато їх треба мати.

Діждуся коней і — тремти,
Напасників люта зграє,-
Звільню вітчизну і народ,
Що вірно мене чекає!"

Так мовив кайзер, а я гукнув:
"Та це ж нестачі звичайні!
Коли в тебе коней не повний комплект,.
Бери ослів зі стайні!"

А Ротбарт мені сміючись відповів:
"Навіщо нам поспішати?
Рим не збудуєш протягом дня,
Для діла час треба мати.

Певніший вчорашнього завтрашній день.
Сьогодні ще діяти рано.
Є в римській державі прислів'я старе:
"Chi va piano, va sano".*

---
* "Поспішиш — людей насмішиш" (іт.).

XVI

Візок труснув і мене розбудив,
Та я з головою вкрився,
Заплющив очі й знов заснув,
І знов мені Ротбарт снився.

Я знову по залах з ним блукав
Під тінню громохких зводів,
А він зо мною про се й про те
Розмови довгі заводив.

Уже давно, багато літ
Не мав король зі світу,
Либонь, з Семилітньої війни,
Ні звістки, ні привіту.

Про Мендельсона він питав,
Про Ка?ршиху,— а наостанку
Спитав про графиню Дюбаррі,
Людовікову коханку.

"О кайзер! — гукнув я.— Як ти відстав!
Вже Мозеса черви зжерли,
Давно вже й Ребекка, і Абрагам,
Синок його милий, померли.

Абрагам та Лія родили на світ
Синочка Фелікса — нині
Він охрестився й далеко пішов —
Став диригентом в Берліні.

І Ка?ршиха стара вже в труні,
Й дочки її, Кленке, немає;
Онука її, Гельміна Шезі,
Здається, ще шкандибає.

З Людовіком добре мадам Дюбаррі
Свій довгий вік одгуляли,
З П'ятнадцятим, значить. Старою вже
Її гільйотинували.

У ліжку Людовік П'ятнадцятий вмер,
З своїм розлучившись народом.
Шістнадцятий на гільйотину пішов
З Антуанеттою згодом.

Спокійно йшла королева на смерть.
Відповідно до свого звання.
В істериці билась мадам Дюбаррі
Під час гільйотинування".

Тут кайзер раптово зупинивсь,
Його пойняла тривога,
Він вирячив очі: "Гільйотинувать?!
Та що це значить, на бога?"

"Гільйотинувати,— я так пояснив, —
Це метод новий: без крику
І незалежно від стану людей
Вкорочувати їм віку.

Для цього служить тепер на землі
Нова, чудова машина,
Її завів мосьє Гільйотен,
Тим-то вона й гільйотина.

До дошки прив'язує тебе
Кат своєю рукою,
Трикутна сокира між двох стовпів
Вгорі висить над тобою.

Вірьовку смикнути — сокира летить,
З блиском, як личить залізу,
І ось вже впала твоя голова
В лантух, що висить знизу".

Тут кайзер знову закричав:
"Мовчи! Про ваші машини
Я знать не хочу! Боже боронь
Мене від гільйотини!

І королеву й короля!
До дошки — і на страту!
Це ж проти етикету! Та ні,
Це проти маєстату!

А ти, нахаба,— відкіль принесла
Тебе нечиста сила?
Зажди, хлоп'я, підріжу я
Твої зухвалі крила!

Замовкни! Жовч вивертає в мені
Твоя страшна бравада.
Ти бунтівник, і подих твій —
Страшна державна зрада".

З такою люттю мене він кляв,
І так проклинав без міри,
Що й я не стримавсь і виклав свій
Таємний символ віри:

"Гер Ротбарт, годі нам байок,
Що втратили принаду!
Лягай та спи, без тебе ми
Самі дамо собі раду!

Республіканці нас візьмуть на сміх,
Коли нас очолювать буде
Така коронована мара,-
Вони дотепні люди.

Твій прапор давно вже я розлюбив —
Ще в роки студентства мого
Старонімецькі дурні смак
Одбили мені до нього.

Найкраще буде лишитись тобі
В Кіфгейзері у себе,
Бо, правду кажучи, короля
Давно уже нам не треба!"

XVII

Отак посварився з кайзером я,
У сні, у сні, зрозуміло,-
Не сміємо ми говорить наяву
З монархами так сміло.

У сні лише, в ідеальному сні
Німець може відкрити
Німецькі погляди, що звик
У вірному серці крити.

Коли я прокинувся, повз ліс
Карета повзла помалу,
І дійсності дерев'яна суть
Геть сон мій розігнала.

Верхами похитували дуби,
Берези, сповнені болю,
Схилялися сумно, і я гукнув:
"Прости мені, мій королю!

Прости мені, Ротбарте, гострі слова!
Що ти мудріший, знаю,

Але вже мені увірвався терпець,-
Приходь же, королю, чекаю!

А що гільйотина не до душі —
Хай буде все по-старому:
Дворянство можеш карати мечем
І вішать міщан і сірому.

Або ж навпаки — підсмикуй дворян,
А селяни та бюргери згодні,
Щоб голови кат відтинав їм мечем;
Всі ми створіння господні.

Страхітний Карла П'ятого суд
Не бійся поновити,
На стани, гільдії, цехи народ
Ти можеш знов поділити.

Священну Римську імперію знов
В наш вік поверни криваву,
Верни разом з тим огидним дрантям
Її ганебну славу.

Середньовіччя маячню,
Усю його гнилизну
Стерпіти б я міг, коли б ти нас звільнив
Від гермафродитизму

Гамашного рицарства, що в нім
Змішались в безформну масу
Готичний кошмар і новітня брехня,
Воно ж — ні риба ні м'ясо.

Закрий цей балаган, розжени
Комедіантів зграю,
Що пародіює старовину,
А сам приходь — чекаю!"

XVIII

Мінден — фортеця досить міцна
І має добру зброю.
Та прусські фортеці радніше я
Минав би стороною.

Надвечір ми спинилися тут.
На мості зарипіли
Під нами дошки, і зяяв рів,
Коли ми в браму в'їздили.

Ряди бастіонів лякали мене.
Підводились темні брами.
Лунко ворота одкрились для нас
І лунко закрились за нами.

Ох, Одіссею, я зрозумів,
Що відбувалось з тобою
В ту мить, коли Поліфем завалив
Печеру свою скалою.

Капрал карету мою спинив:
"Ім'я ваше?" Відповідаю:
"Я звуся — Ніхто, я — лікар очний,
Велетням більма знімаю".

В готелі ще гірше зробилось мені,
Не міг шматка проковтнути.

Душили ковдри в ліжку мене
І не давали заснути.

Моя постеля по боках
Червоні завіси мала,
І китиця з-під балдахіна брудна
Над головою звисала.

Проклята китиця! Довгу ніч
Я не знаходив спокою!
Мов меч Дамокла, висіла вона
В мене над головою.

То враз, немов голова змії,
Вона починала шипіти:
"В оцій фортеці довічно ти
Засуджений сидіти!"

Зітхав я — добре було б мені
Лежати в ці хвилини
В Парижі на Faubourg Poissoniere,
Біля моєї дружини.

Я часом чув: по моєму чолі
Тупим ніби чимсь черкала
Холодна цензорська рука —
І думка раптом зникала.

Жандарми в саванах враз при мені
З'явились, мов видіння,
І виразно я кайданів почув
Страхітливе брязкотіння.

Ох! Привиди підхопили мене,
І я опинився в пустелі,
І тут мене прикували вони
До прямовисної скелі.

Жахлива китиця з ліжка брудна
На мене налетіла —
Тепер, як у шуліки, були
У неї кігті і крила!

Вона обернулась прусським орлом!
Він кігтями вп'явсь мені в тіло!
Він рвав печінку з грудей моїх,
Кричав я й стогнав безсило.

Я довго стогнав — закричали півні,
Мій сон розвіявсь марою.
Лежу я в ліжку, і вже не орел,
А китиця знов наді мною.

Подавсь я з екстра-поштою геть
І лиш на лоні природи,
На бюкебурзьких землях, зітхнув,
Мліючи з насолоди.

XIX

О, як, Дантоне, ти помилився,
За те й діждався розплати!
Вітчизну можна з собою всю
На закаблуках забрати.

Я пів-Бю кебурга набрав на мої
Чоботи знамениті!

По правді, таких багнистих шляхів
Ніде не бачив я в світі.

У Бюкебурзі я зупинивсь,
Бо намір мав мимоходом
Оглянути дідівське гніздо:
Бабуся з Гамбурга родом.

Удень до Ганно?вера я прибув,
Начистив чоботи чисто
І зразу ж — бо з користю їздить люблю —
Пішов оглядати місто.

О боже! Як тут охайно скрізь!
Ні порошинки не видно.
Будинки розкішні, і я б сказав —
Збудовані солідно.

Зокрема сподобався плац мені
Та навколо нього будови;
Живе тут король, це його палац,
Він зовні просто чудовий

(Звичайно, палац). Обабіч дверей
Дві будки непривітні —
В рудих мундирах стоять вартові,
Обличчя у них страхітні.

Мій чичероне мовив: "Тут
Ернст Август наш проживає,
Хоч він і поважного віку лорд,
Але ще в нім жилка жива є.

Він ідилічно у нас живе,
Бо ліпше, ніж варта ледача,
Його боронить знайомих нам
Людців боягузлива вдача.

Ми бачимось іноді, і завжди
Він нарікає на долю
Свою королівську, каже, що тут
Потрапив наче в неволю.

Він широко звик, по-британськи, жить,
А в цю тісну країну
На трон попавши, боїться він
Повіситись від спліну.

Я позавчора бачив його,
По правді, в великому горі:
Він саме зволив варити клістир —
В нього собаки хворі".

XX

З Гарбурга через годину я
В Гамбург виїхав. Зорі
Мигтіли в небі. Свіжили мене
Подуви вітру бадьорі.

Прибув я до неньки — від щастя вона
Злякалась до нестями,
Гукнула: "Сину любий мій!" —
І аж сплеснула руками.

"Мій сину, ти тринадцять літ
Себе примусив ждати

І, мабуть, дуже зголоднів —
Чим тебе годувати?

Є риба, і гусятина,
І добрі помаранчі".
"Дай риби і гусятини,
Це добре — помаранчі".

І поки я з апетитом їв,
Сміялась від радості мати,
А потім про се, а там і про те
Мене заходилась питати:

"Чи маєш догляду, сину мій,
Ти на чужині хоч трохи?
Чи добре латає дружина твоя
Твої сорочки і панчохи?"

"Чудова рибка, матінко,
Та слід її мовчки з'їдати —
Буває, що в горлі застрягне кість;
Краще давай мовчати".

Я впорав рибу — і на стіл
Гуску поставила мати,
І знову про се, і знову про те
Мене заходилась питати:

"Скажи, у Франції чи у нас
Краще живеться людині?
Кому перевагу ти віддаєш,
Мій синку, якій країні?"

"Німецька гуска, матінко,
У нас непогана бува ще;
Французи ж відкормлюють краще гусей
І соус готують краще".

А тільки з гускою я попрощавсь,
Як на столі з'явились
Презапашні помаранчі: вони
Самі у рота просились.

А матінка знову почала
Цікавитись, питати;
Такі запитання гострі були —
Не знав я, що їй сказати.

"Ти й досі політиці вірний чи вже
Давно розпрощався з нею?
До котрої партії тепер
Належиш ти душею?"

"Чудовий, матінко, помаранч!
Ти бачиш — я радо ковтаю
Солодкий, пахучий сік, але
Лушпиння геть викидаю".

XXI

Напівзгоріле місто знов
Потроху оживає.
Мов півобстрижений пудель сумний,
Гамбург тепер виглядає.

В руїнах вулиці лежать,
Не милий мені цей трунок.

Де дім, в якому я зірвав
Свій перший поцілунок?

А та друкарня, з якої в світ
"Мандрівні картини" з'явив я?
А та аустерія, в якій
Устриці вперше їв я?

А Дрекваль, куди наш Дрекваль зник?
Годі його й шукати!
Де павільйон, в якому я
Їв пиріжки та цукати?

А ратуша, де царював сенат?
Бюргерської твердині
Вогонь безжальний не пощадив —
Найбільшої святині!

Зітхають люди, обличчя в них
Сумні, як їхні квартали,
Вони про грізну пожежу мені
Отак розповідали:

"Схопилось одразу з усіх кінців.
Страхітні були хвилини!
Дзвіниці палали, від них тепер
Лишились тільки руїни.

Згоріла біржа,— сотні літ
Батьки наші в ній збивали
З можливою чесністю, хто як міг,
Свої визначні капітали.

Лиш банку — срібної міста душі —
Та тих книжок, де людину
Оцінено точно, вогонь не здолав,-
І всім ми знаємо ціну.

Богові дяка, збирали для нас
В найдальших країнах гроші.
Мільйонів на вісім зібрали, ну що ж,
Прибутки справді хороші!

А що християни щирі гуртом
Грошима порядкували,
То ліва й не відала рука,
Скільки правицею брали.

З усього світу гроші пливли
І все до тієї правиці,-
Ні провіантом не гребали ми,
Ні лептою удовиці.

Нам слали одежу, і ліжка, й харчі,
І хліб, і м'ясо, й бульйони,
А прусський король — той навіть хотів.
Послати свої батальйони.

Матеріальні збитки нам
Покрили, можна сказати;
Але переляку — наш переляк
Не можна відшкодувати!"

Щоб їх збадьорити, я сказав:
"Годі вам сльози лити!
Троя на що вже гарна була,
А мусила теж згоріти.

Будуйтесь знову, добре сушіть
Свої калюжі безмежні,
Заводьте кращі закони собі
І кращі помпи пожежні.

Кайєнського перцю менше кладіть
В супи свої для спокою,
І коропи для здоров'я важкі,
Бо варите ви їх з лускою.

Гиндички шкодять вам не так,-
Лиш не давайтеся в руки
Тій птиці, що знесла яйце
Бургомістрові до перуки.

Оту фатальну птицю, либонь,
З вас кожен чудово знає.
Згадаю про неї — все, що я їв,
Мій шлунок вивертає".

XXII

Змінилось місто, та більш значні
В народі знайшов я зміни.
Блукають розбиті й похмурі усі,
Немов живі руїни.

Кощавий ще більше схуд, товстий
Давно нагадує льо?ху.
Постаршали діти, а хто старий —
Здитинюється потроху.

Кого телям я покинув колись —
Биком реве тепера,

Гусята вийшли в гусаки,
Убрались в пишні пера.

І Гудель стару я також зустрів —
Ну, що ті сирени колишні!
Придбала чорні буклі собі
І зуби білосніжні.

Зберігсь паперу продавець,
Колишній мій друг, до речі,-
Здалеку не відрізнити його
Від Іоанна Предтечі.

Я Галле бачив тільки здаля,
Він геть од мене подався.
Казали, що дух його згорів,
Хоч в Бібера він страхувався.

Старого цензора свого
Побачив я знову. В тумані
На гусячім торзі стрілися ми.
В дуже лихому він стані.

Ми привітались. В старого з очей
Скотилась холодна сльозина.
Він вельми радий, що бачить мене!
Дуже химерна картина.

Не всіх я бачив. Лютий час
Веде нас в домовину,
Уже я Гумпеліно мого
Тут більше не зустріну.

З його шляхетної душі
Упали земні закови,
Тепер він плаває, як серафим,
Перед престолом Єгови.

Кульгавий Адоніс з товаром своїм
До мене тепер не загляне.
Колись на вулицях він продавав
Урильники з порцеляни.

Чи Майєр малий ще живий, чи ні,
Не можу напевно сказати.
На жаль, про нього я забув
У Ко?рнета розпитати.

Помер чудовий пудель Саррас.
Це втрата! Парі — хто хоче,-
Що милий Кампе за нього б віддав
Десять поетів охоче.

У Гамбурзі зроду-віку живуть
Хрещені та нехрещені.
Однаково пильно дбають вони
Про справи своєї кишені.

Хрещені порядні всі, як один,
Обіди у них чудові,
Не дай їм відстрочки по векселях —
Вони платити готові.

Серед євреїв знову розкол,
Дві протилежні програми —
Старі не кидають синагог,
Нові відвідують храми.

Нові свинятини шматок
Спроможні проковтнути,
Вони — демокради, а старі
Здебільш аристокрути.

Люблю і старих я, люблю і нових,
Клянуся господом цноти,
Та значно більше я рибку люблю,
Що зветься — копчені шпроти.

XXIII

Як республіку, Гамбург я б не міг
З Флоренцією зрівняти.
Та в Гамбурзі устриці кращі — їх тут
У Лоренца можна дістати.

Був гарний вечір. З Кампе я
У льох той мусив пірнути,
Щоб устрицями поласувать
І трішки винця хильнути.

А там товариство добре було —
Зустрів я радо знову
І друзів старих, як, наприклад, Шофп'є,
І молодь нову чудову.

Тут був і Віллє, чиє лице —
Альбом, у якому видко
Факсиміле ворожих рапір —
Академічно і чітко.

Сидів тут сліпий язичник Фукс,
Особистий ворог Єгови,

Що вірить в Гегеля тільки, та ще
Трохи в Венеру Канови.

Амфітріоном Кампе був,
Сам, з власної персони,
Лилося блаженство з його очей
Замріяної мадонни.

Я добрі устриці з смаком їв
І думав, п'ючи наші вина:
"Кампе — велика людина, це факт,
І між видавців — перлина!

Боюсь, що з іншим видавцем
З голоду я загину,
А цей і пити дає мені.
Ніколи його не кину.

Я славлю найвищого творця
За сік лози і найпаче
За те, що видавцем мені
Він Юлія Кампе призначив.

Я славлю Всевишнього творця,
Підводячи очі д'го?рі,
Бо він створив рейнвейн на землі,
А також устриці в морі!

Отче, що сотворив лимон,
Щоб устриці кропити,
Мою вечерю дай мені
Добре перетравити!"

Рейнвейн завжди підносить в мені
Чуття високі й чудові!
В моєму серці він до людей
Пробуджує по?рив любові.

В цей час на вулицю поблукать
Виносить мене з світлиці,
Живої душі шукає душа,
Бажано — в білій спідниці.

В подібні хвилини всю душу мою
Сповняє чуття блаженне,-
Всі ки?цьки для мене сірі в цей час,
А всі жінки — Єлени.

На Дрейбані побачив я
Величну жінку,— не всюди
Побачить можна і не завжди
?Такі величні груди.

Було в неї повне і свіже лице,
В очах розцвітали блавати,
Трояндові щоки, як вишні — уста,
От тільки ніс — сизуватий.

Її ясне чоло вкривав
Очіпок з білого льону,
На вежу скидався він, а також
Нагадував трохи корону.

Туніка біла на литки
Звисала в тієї матрони.
Литки! У неї ноги були
Мов дві дорійські колони.

Натури людської вона,
Здавалось мені, достоту,
І тільки її надприродний зад
Виказував вищу істоту.

Вона до мене підійшла,
З приїздом привітала:
"Тринадцять літ ти на Ельбі не був,
А бачу — змінився мало.

Ти, мабуть, шукаєш створіння ті,
Що в цих місцях з тобою
Колись блукали ночами без сну
Мрійливою юрбою.

Давно вже поглинуло їх життя,
Страхітна гідра стоглава,-
Ні подруг давніх, ні давніх днів
Не знайдеш ти, от в чім справа.

Не знайдеш тих гордих квітів, яким
Душа твоя гімн співала.
Вони тут цвіли, та давно одцвіли,
Давно їх буря зламала.

Обірвано, збито, розтоптано їх
Судьби важкою стопою,-
Мій друже, такий кінець на землі
Всього, що зветься красою!"

"Та хто ж ти? — гукнув я.— Чи не тебе
Я бачив у сні старому?
Де ти живеш? Чи можна мені
Тебе провести додому?"

"Ти помилився, друже мій,-
Вона засміялася дзвінко.-
Я зовсім не те, що думаєш ти,
Я дуже порядна жінка.

Ні, справді, я не маленька мамзель
Що звуть лоретками нині.
Чи ти Гаммонії не впізнав,
Гамбурзької богині?

Але, я бачу, тремтить душа
Твоя, співець, благородна.
Ти проведеш мене й тепер?
Ну що ж, ходім — я згодна!"

І сміючись я відповів:
"Не битиму одбою —
Іди вперед, а я піду
Хоч в пекло за тобою!"

XXIV

Не знаю, як опинився я
У неї перед дверима.
По сходах, мабуть, мене підняла
Могутня сила незрима.

В кімнатці Гаммонії для нас
Чудова мить настала.
Богиня призналась, що давно
До мене симпатію мала.

"Колись,— сказала вона,— найбільш
Любила я твори щирі

Співця, що месію оспівав
На благочесній лірі.

Дивись, на комоді і досі я
Погруддя Клопштока маю,
Але на нього вже давно
Очіпки одягаю.

Ти мій улюбленець тепер,
Портрет твій над ліжком у мене.
Вінчає свіжий лавровий вінок
Обличчя твоє натхненне.

Даремно тільки моїх синів,-
Кажу тобі щиро, як мати,-
Своїм бичем шмагаєш ти...
Треба вже з цим кінчати.

Я сподіваюсь, що життя
Чогось таки навчило
І толерантнішим тебе
Навіть до дурнів зробило.

Але як зважився ти рушать
В холодну зимову пору
До нас на північ? На півночі ми
Маємо зиму сувору".

"Моя богине,— я їй відповів,-
Одне лиш для мене ясно:
Найглибші чуття у людській душі
Пробуджуються невчасно.

З вигляду добре жилося мені,
Але помирав од нудьги я,
Щодня хвилювання моє росло —
І це вже була ностальгія.

Нараз французьке повітря легке
Стало мене душити,-
Я мусив дихати в моїй
Німеччині, щоб жити.

За духом торфу й тютюну
Почав я сумувати.
Тремтіли ноги — так їм баглось
Німецьку землю топтати.

Вночі зітхав я і сумував,
Згадуючи ворота,
Біля яких моя мати живе
І зовсім близенько Лотта.

І доброго старого я
Згадував часто до ранку,
Бо він хоч і лаяв мене завжди,
Але й захищав до останку.

"Дурний хлопчисько!" — його слова
Хотів би я чути знову.
Вони музи?ку в моїй душі
Пробуджують чудову.

Я сумував за блакитним димком
Над рідними димарями,
За нижньосаксонським солов'єм,
За буковими гаями.

Й за тими місцями я сумував —
Голгофою суму й любові,
Де ніс свого юнацтва хрест
І мій вінок терновий.

Хотів я ридати там, де колись
Доводилося ридати,
Любов до вітчизни — зветься в нас
Це почуття дурнувате.

По суті — це хворість; і ми на цім
Довго спинятись не будем.
Сором'язкий я з натури і ран
Своїх не показую людям.

Мені огидні ті людці,
Що, наче сліпці біля брами,
Показують свій патріотизм
З його всіма болячками.

Ну й що ж, безсовісні жебраки?
Чи з того на гріш приваби
Та популярності здобули
Менцель і всі його шваби?

Моя богине, сьогодні я
Справді занадто нудьгую;
Я трохи стомився, але дарма —
Зараз себе підлікую.

Авжеж, я стомився, та можеш ти
Чаєм мене підсвіжити,-
І, правду сказати, добре було б
У склянку рому підлити".

XXV

Богиня заварила чай,
Ром влила для звичаю,
Але сама той ром пила,
Як водиться, без чаю.

Чоло схилила на плече
Вона мені, холщову
При цьому зім'явши корону свою,
І так почала розмову:

"Мене не раз страхало те,
Що ти чуття свої свіжі
Так довго з французами витрачав
В отім аморальнім Парижі.

Ти там тинявся і не мав,
На лихо, біля себе
Німецького щирого видавця,
Що був би ментором в тебе.

Нелегко жити серед спокус.
В Парижі блукає чимало
Недужих сильфід, і спокій душі
Згубити там легко стало.

Не їдь туди, лишайсь у нас,
Забудь спокуси нечисті,
Ти знайдеш безліч тихих розваг
У нашому товаристві.

Лишайся в Німеччині, тут тобі
Краще тепер буде жити;

Ми йдем вперед, ти, певно, й сам
Значний прогрес помітив.

Цензура легшає щодня,
Гофман — добріший дитини,
Не буде різати він уже
Твої "Подорожні картини".

Ти теж постаршав і м'якший став,
Поступишся, де треба,
І навіть немила старовина
Милішою буде для тебе.

Що нам в Німеччині важко жилось —
Це перебільшення зримі.
Від рабства ми самогубством могли
Рятуватись, як в древнім Римі.

Свободу думки маси у нас
Безмежну і повну мали,
Обмежень зазнавали лиш ті,
Що десь там щось друкували.

Сваволя? Її не знали ми!
Без постанови влади
Ми й демагога не зняли б
З державної посади.

Ні, так погано в нас не було,
Траплялися дрібниці,
А з голоду ще ніхто не вмирав
У нас, в німецькій в'язниці.

Багато гарних прикладів я
З минулого можу навести
Покори і віри, не те що тепер —
Лиш сумніви та протести.

Умовної волі практичний вік
Винищить швидко мрії,
Що ми у серці плекали, святі
І чисті, мов сон лелії.

Погасне, вже погасать почала
Поезія наша багата.
З усіми князями скоро помре
І маврський князь Фрейліграта.

Онук буде пити та їсти, але
Не в цій тишині скам'янілій.
Гряде вистава вельми гучна,
Кінець прийшов для ідилій.

Коли б ти мовчав, я книгу судьби
У дзеркалі чарівному
Тобі одкрила б,— майбутні часи
Ти міг би побачити в ньому.

Нікому в світі — тільки тобі
Хотіла б я показати
Майбутнє твоєї вітчизни, але
Не вмієш ти мовчати!"

"О ні, богине! — образивсь я,-
Мовчатиму, як домовина!
Німецьке майбутнє ти мені
Будь-що показати повинна!

Яку призначиш ти сама,
Я можу клятву дати —
І що? побачу, з тим помру,-
Кажи, як присягати?"

Вона звеліла мені: "Поклянись,
Як Авраамові клявся
Єлеазар, коли він уже
В дорогу підперезався.

Туніку мою підніми, й поклади
Мені на стегна руку,
І поклянись весь вік мовчать
В розмові, як і в друку".

Велична мить! Я знову вдихав
Забутий дух святині,
Коли на прабатьківський кшталт
Складав свою клятву богині.

І я туніку її підняв,
І, положивши руку
На стегна їй, мовчати поклявсь
В розмові, як і в друку.

XXVI

Богиня почервоніла з лиця —
Здавалось, що в корону
Їм ром ударив,— вона почала
З дуже скорботного тону:

"Я бачила Гамбурга перший день,
То ж роки мої вже не ранні.

На Ельбі мати моя була
Царицею тарані.

Carolus Magnus мій батько звавсь,
Монарх у великій славі —
Могутніший і мудріший він був,
Ніж Фрідріх у прусській державі.

В Аахені трон стоїть, на якім
Мій батько коронувався,
А трон, на якому вночі він сидів,
Матусі у спадок зостався.

Від матері я дістала його,
Ця мебля в мене і нині.
Її я й Ротшільду не віддам
За повні золота скрині.

Дивись, аж он в кутку стоїть
Стареньке крісло; побила
Подушку міль, і вже шкура давно
На спинці його струхліла.

Але подушку підніми
Правицею своєю —
Ти круглу дірку побачиш там
І горщика під нею.

Чарівний горщик — в ньому киплять
Магічні сили могутні.
В ту дірку голову встроми —
І зразу побачиш майбутнє.

Майбутнє Німеччини вочу
?Зможеш ти лицезріти,
Але не лякайся, коли воно
Буде дуже смердіти".

Сказала з посміхом вона,
Мовляв, чи я не зблідну?
Але я сміливо пішов
І встромився в ту дірку огидну.

Що? я побачив там — не скажу,
Хоч як би кому не кортіло,
Сказати можу лиш одне —
Боже, як там смерділо!

І як не вивернуло тебе,
Коли почув отой дух ти —
Прелюдію смороду, що злилась
В суміш капусти і юхти?!

Потому, о боже, сморід піднявсь
Такий, що я повірив,
Що вигрібати враз почали
Всі тридцять шість сортирів.

Те стерво, що вже давно згнило
І лиш історично воняло,
Воно останні з своїх отрут,
Півмертве, випускало.

І навіть привид пресвятий,
Той труп у вічній обнові,
Що з безлічі людей і держав
Висмоктав досить крові,

Він ще раз хотів зачумити весь світ —
Людей, поля і дере?ва;
Смердюча й страшна виповзала черва
З його огидного чрева.

Був кожний гробак — новий вампір,
І знову трупом смерділо,
Коли рятівний кіл йому
Огидне пронизував тіло.

Смерділи шнапс і кров, тютюн
І шибеники обдерті,-
Хто так смердів за життя, то як
Смердітиме після смерті?

Смерділо мопсом, таксою, псом,
Що плазом на пузі, мов гади,
Поперед троном та олтарем
Лизали блювотину влади.

Здіймався отруйний дух, немов
В калюжах кров захолола,
Де весь собачий цех лежав
І вся історична школа.

Я знаю, що від Сен-Жюста почув
Колись Комітет порятунку:
"Для лікування тяжких хвороб
Не досить трояндного трунку".

Але німецьке майбуття
Усе пересмерділо,
Що ніс мій уявити міг,
І тут я схилився безсило —

Я втратив свідомість, а пробудився —
Сидів, як раніш, під боком
В богині, й лежала моя голова
На бюсті її широкім.

Горів її погляд, палали уста,
Здригалися ніздрі тремтливі,
Вакхічно поета вона обняла,
Співаючи так в надпориві:

"Є в Фуле? король, над усі скарби
Найдорожчого келиха має;
Як з того келиха він п'є,-
Сльоза на очах закипає.

Що? думає в цей час король —
Ніхто не може вгадати.
Він сп'яну може віддати наказ
Тебе арештувати.

Минай стороною того короля,
Не їдь на північ ніколи,
А також поліції стережись
І всії історичної школи.

Лишайсь у мене, тебе я люблю,
Ми їсти і пити будем
Сучасності устриці і вино,
А темне майбутнє забудем.

Накрий-бо горщик, щоб сила в нім
Магічна не вирувала!
Тебе я люблю, як жодна з жінок
Поета ще не кохала!

Цілую тебе і чую — мене
Твій геній надихає;
Легким сп'янінням дивний хміль
Всю душу мою сповиває.

Я чую — нічної сторожі спів
Лунає над землею,
Неначе все місто на нашу честь
Співає гімн Гіменею.

Вже й слуги на конях з вогнем прибули,
І кожен вже добре випив,
Кружляє, гасає, вирує народ —
Танцює танок смолоскипів.

Приходить великомудрий сенат,
Старши?на сивоголова!
Відкашлюється бургомістр,-
Здається, буде промова.

В блискучих мундирах прибули
Всім корпусом дипломати,
Від іноземних держав привіт
І шану просять прийняти.

Прийшло духівництво, рабини й попи,
Сяють масні тонзури.
О боже, Гофман теж прийшов
З ножицями цензури.

Вони дзвенять в його руці,
Він рветься до твого тіла
І вирізає той шматок,
Що я найбільше любила!"

XXVII

Про ту чудову довгу ніч
Під темним небозводом
В привітний теплий літній день
Я розповім вам згодом.

Старих лицемірів перед кінцем
Безсила душить злоба,
Але дарма — зведе їх в труну
Брехні гнила хвороба.

Нове покоління, що вироста,
Не піде стежками старими!
Я — з вільними духом новими людьми,
Усі мої помисли — з ними.

Квітує вже молодь, яка збагне
Поетову честь і гідність,
Зігріється в сонці його душі,
Свою з ним відчувши рідність.

Мов полум'я, чиста душа моя
І повна світла і віри;
Безсмертні богині краси натягли
Струни моєї ліри.

Колись на лірі цій творив
Свої античні сцени
Покійний батько мій — Арістофан,
Улюбленець Камени.

На ній з великим натхненням він
Оспівував Базілею,

Що висватав Пайстетер колись
І в небо вознісся з нею.

В останньому розділі я намагавсь,
Нехай це лишиться між нами,
Наслідувати кінець "Птахів",
Його найкращої драми.

І "Жаби" — це також чудова річ,
В перекладі в Берліні,
На радість прусському королю,
Її виставляють нині.

Король античність любить, ну що ж,
Візьмемо це на відзнаку.
Його попередник прихильником був
Сучасного жабокряку.

Король цю п'єсу любить, але
Я міг би пораду дати
Арістофану, коли б він жив,
Прусські кордони минати.

З живим Арістофаном у нас
Було б не так, як з твором,-
Невдовзі цей великий поет
Ходив би з жандармським хором.

Одержала б дозвіл гавкать юрба,
Замість хвостом крутити!
А там недовго було б його
І зовсім посадити.

Коро?лю! Я дам пораду тобі:
Вшановуй якнайвище
Мертвих поетів і спокій дай
Поетам, що живі ще.

Живих поетів не зневажай,
Є полум'я в них і стріли,
Страшніші Зевсових блискавиць,
Що ті ж поети створили.

Богів зневажай старих і нових
І всю олімпійську зграю,
Найвищого Єгову ганьби,
Але поета — не ра?ю!

Безжалісні боги наших гріхів
Не звикли нам дарувати,
У пеклі лютий вогонь горить —
І треба в ньому палати!

Та все-таки є святі, що з вогню
Врятують нас при потребі
За свічку чи за споми?н душі,
Бо є ще протекція в небі.

Непорушні пекельні ворота Христос
Зламає в день страшного суду,
Та навіть від праведного судії
Чимало врятується люду.

Але є пекло — потрапиш туди,
Ніщо вже не допоможе,
Ні ме?си, ні молитви?, ні свічки?,
Ані заступництво боже.

Чи чув ти про Дантове "Пекло" колись,
Про грізні його терцини?
Кого засудить туди поет,
Той вже там і загине.

Сам бог не порятує його
З вогню пісенного того!
Отож начувайся, бо ми зашлем
В те пекло й тебе самого!